

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 6 decembrie 2018¹

Cauza C-494/17

**Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – MIUR
împotriva
Fabio Rossato,
Conservatorio di Musica F.A. Bonporti**

[cerere de decizie preliminară formulată de
Corte d'appello di Trento (Curtea de Apel din Trento, Italia)]

„Trimitere preliminară – Politica socială – Muncă pe durată determinată – Contracte încheiate cu un angajator din sectorul public – Măsuri de sancționare a utilizării abuzive a contractelor pe durată determinată – Lipsa unui drept la repararea prejudiciului – Principiul efectivității”

I. Introducere

1. La fel ca în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Mascolo și alții², Curtea este sesizată din nou cu un litigiu privind protecția lucrătorilor cu contracte de muncă pe durată determinată în sectorul școlii publice italiene, în special în conservatoarele de muzică. Interesul prezentei cauze nu privește însă atât conținutul Legii nr. 107/2015³, introdus de legiuitorul italian pentru a se conforma acestei hotărâri a Curții, cât interpretarea acestei legi dată de Corte costituzionale (Curtea Constituțională, Italia) și de Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație, Italia). Astfel, rezultă din această interpretare că domeniul de aplicare al Legii nr. 107/2015 a fost extins la cadrele didactice al căror raport de muncă pe durată determinată a fost transformat în raport de muncă pe durată nedeterminată, în temeiul „instrumentelor de selecție și de concurs precedente”, astfel cum se aplicau înainte de intrarea în vigoare a acestei legi.

2. Or, această interpretare ar avea, în practică, efectul de a face „*tabula rasa*”, cu alte cuvinte de a exclude orice reparare a prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă de contracte pe durată determinată succesive cu încălcarea Acordului-cadru cu privire la munca pe durată determinată⁴ în cei 14 ani care au precedat intrarea în vigoare a Legii nr. 107/2015, fără a extinde la acești lucrători măsurile legale pe care această lege le prevede pentru a preveni sau pentru a sancționa abuzurile care rezultă din utilizarea de contracte sau de raporturi de muncă pe durată determinată succesive.

1 Limba originală: franceza.

2 Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

3 Legge n. 107 – Riforma del sistema nazionale di istruzione e formazione e delega per il riordino delle disposizioni legislative vigenti (Legea nr. 107 privind reforma sistemului național de educație și de formare și delegare pentru modificarea dispozițiilor legislative în vigoare) din 13 iulie 2015 (GURI nr. 162 din 15 iulie 2015) (denumită în continuare „Legea nr. 107/2015”).

4 Acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat la 18 martie 1999 (denumit în continuare „acordul-cadru”), care figurează în anexa la Directiva 1999/70/CE a Consiliului din 28 iunie 1999 privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat între CES, UNICE și CEEP (JO 1999, L 175, p. 43, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 129).

3. Aceasta este problema ridicată de întrebarea preliminară în prezenta cauză.

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

4. Potrivit clauzei 5 din acordul-cadru, intitulată „Măsuri de prevenire a abuzurilor”:

„(1) Pentru a preveni abuzurile care rezultă din folosirea contractelor sau a raporturilor de muncă pe durată determinată succesive, statele membre, după consultarea partenerilor sociali, în conformitate cu legislația, convențiile colective și practicile naționale, și partenerii sociali introduc, acolo unde nu există măsuri legale echivalente de prevenire a abuzului, într-un mod care să ia în considerare nevoile unor sectoare și categorii specifice de lucrători, una sau mai multe dintre următoarele măsuri:

- (a) motive obiective care să justifice reînnoirea unor asemenea contracte sau raporturi de muncă;
- (b) durata totală maximă a contractelor sau raporturilor de muncă pe durată determinată succesive;
- (c) numărul de reînnoiri ale unor asemenea contracte sau raporturi de muncă.

(2) Statele membre, după consultarea partenerilor sociali, și partenerii sociali stabilesc, acolo unde este cazul, în ce condiții contractele sau raporturile de muncă:

- (a) sunt considerate «succesive»;
- (b) sunt considerate contracte sau raporturi de muncă pe durată nedeterminată.”

B. Dreptul italian

5. În temeiul articolului 1 alineatul 95 din Legea nr. 107/2015:

„Pentru anul școlar 2015/2016, [Ministero dell’Istruzione, dell’Università e della Ricerca (Ministerul Educației, Universităților și Cercetării, denumit în continuare «ministerul») este autorizat să pună în aplicare un plan extraordinar de recrutare a cadrelor didactice pe durată nedeterminată pentru unitățile școlare publice de toate nivelurile, în vederea ocupării tuturor posturilor comune și de susținere a personalului «de drept», care sunt încă vacante și libere în urma operațiunilor de titularizare efectuate pentru același an școlar în temeiul articolului 399 din textul unic prevăzut de [decreto legislativo n. 297 (Decretul legislativ nr. 297/1994)][⁵] din 16 aprilie 1994, în urma cărora listele de candidați eligibili ale concursurilor pe bază de dosare și examene publicate înainte de 2012 sunt eliminate. Pentru anul școlar 2015/2016, [ministerul] este, de asemenea, autorizat să ocupe alte posturi enumerate în tabelul 1 anexat la prezenta lege, repartizate între nivelurile de învățământ primar și secundar și diferitele tipuri de posturi indicate în același tabel, precum și între diferitele regiuni, în mod proporțional, pentru fiecare grad, cu numărul de elevi din școlile publice, ținând seama, de asemenea, de prezența unor zone montane sau insulare mici, a unor zone interioare, cu o densitate scăzută a populației sau cu imigrație puternică, precum și de zone caracterizate de rate

5 Decreto legislativo n. 297 – Testo unico delle disposizioni legislative in materia di istruzione, relative alle scuole di ogni ordine e grado (Decretul legislativ nr. 297 privind textul unic al dispozițiilor legislative aplicabile în materie de învățământ și referitoare la școlile de orice tip și de orice nivel) din 16 aprilie 1994 (supliment ordinar la GURI nr. 115 din 19 mai 1994) (denumit în continuare „Decretul legislativ nr. 297/1994”).

ridicate de abandon școlar. Se ocupă posturile enumerate în tabelul 1 în scopurile prevăzute la alineatele 7 și 85. Repartizarea posturilor prevăzute în tabelul 1 între diferitele categorii de concurs se asigură printr-un decret al responsabilului Ufficio scolastico regionale [biroul regional pentru educație], în funcție de necesitățile exprimate de unitățile școlare ca atare, în limitele listelor de candidați eligibili prevăzute la alineatul 96. Începând cu anul școlar 2016/2017, posturile enumerate în tabelul 1 sunt integrate în efectivele entității autonome și servesc astfel la consolidarea lor. Începând cu anul școlar 2015/2016, posturile care servesc la consolidarea efectivelor nu pot fi ocupate de personalul titular al contractelor de suplinire temporare și ocazionale. Doar pentru anul școlar 2015/2016, aceste posturi nu pot fi atribuite pentru suplinirile menționate la articolul 40 alineatul 9 din Legea nr. 449 din 27 decembrie 1997^[6] și nu sunt libere pentru operațiunile de mobilitate, de utilizare sau de repartizare provizorie.”

6. Potrivit articolului 1 alineatul 131 din Legea nr. 107/2015:

„Începând cu data de 1 septembrie 2016, contractele de muncă pe durată determinată încheiate cu personal didactic, educativ, administrativ, tehnic și auxiliar din unitățile școlare și educaționale de stat pentru a ocupa posturile vacante și disponibile nu pot depăși în total o perioadă de 36 de luni, chiar și neconsecutive.”

7. Articolul 1 alineatul 132 din Legea nr. 107/2015 prevede:

„Estimarea [ministerului] prevede crearea unui fond pentru efectuarea plăților în executarea hotărârilor judecătorești având ca obiect repararea prejudiciilor cauzate de o reînnoire a contractelor pe durată determinată pentru o perioadă totală mai mare de 36 de luni, chiar și neconsecutive, pentru posturi vacante și disponibile, cu o ajustare de 10 milioane de euro pentru fiecare dintre anii 2015 și 2016 [...]”

III. Situația de fapt din litigiul principal, întrebarea preliminară și procedura în fața Curții

8. Domnul Fabio Rossato a fost recrutat în temeiul unor contracte de muncă pe durată determinată succesive în calitate de profesor de acordeon la Conservatorio Statale di Musica di Trento F.A. Bonporti (Conservatorul de muzică de stat din Trento F.A. Bonporti, Italia) de la 18 noiembrie 2003. În conformitate cu aceste contracte, domnul Rossato a lucrat pentru angajatorul său fără întrerupere pentru o perioadă de 11 ani și 2 luni în temeiul a 17 contracte încheiate cu ministerul⁷.

9. Considerând nelegale clauzele de stabilire a duratei diferitor contracte pe durată determinată succesive, la 20 decembrie 2011, domnul Rossato a sesizat Tribunale di Rovereto (Tribunalul din Rovereto, Italia) și a solicitat, cu titlu principal, constatarea nelegalității unor asemenea clauze și transformarea raportului său de muncă în raport de muncă pe durată nedeterminată sau, cu titlu subsidiar, repararea prejudiciului cauzat prin utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată, cu încălcarea acordului-cadru, precum și recunoașterea vechimii dobândite în calcularea remunerației sale, în aplicarea clauzei 4 din acordul-cadru.

6 Legge n. 449 – Misure per la stabilizzazione della finanza pubblica (Legea nr. 449 de stabilire a unor măsuri pentru stabilizarea bugetului public) din 27 decembrie 1997 (GURI nr. 302 din 30 decembrie 1997, supliment ordinar nr. 255).

7 Aceste contracte au fost încheiate în temeiul articolului 2 alineatul 6 din Legge nr. 508 – Riforma delle Accademie di belle arti, dell'Accademia nazionale di danza, dell'Accademia nazionale di arte drammatica, degli Istituti superiori per le industrie artistiche, dei Conservatori di musica e degli Istituti musicali pareggiati (Legea nr. 508 privind reforma academiilor de arte frumoase, a academiei naționale de dans, a academiei naționale de artă dramatică, a institutelor superioare de activități artistice, a conservatoarelor de muzică și a institutelor muzicale asimilate) din 21 decembrie 1999 (GURI nr. 2 din 4 ianuarie 2000) (denumită în continuare „Legea nr. 508/1999”).

10. Tribunale di Rovereto (Tribunalul din Rovereto) a admis doar cererea cu privire la recunoașterea vechimii dobândite în vederea remunerării. Acesta a respins pretențiile întemeiate pe recurgerea abuzivă la contracte de muncă pe durată determinată, în aplicarea principiilor consacrate de Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) prin hotărârea nr. 10127/12⁸.

11. La 5 martie 2013, ministerul a declarat apel la Corte d'appello di Trento (Curtea de Apel din Trento, Italia) împotriva acestei hotărâri, în măsura în care prin aceasta a fost recunoscută vechimea dobândită în cursul contractelor pe durată determinată. La 31 mai 2013, domnul Rossato a declarat apel incident împotriva hotărârii respective în fața instanței de trimitere, în măsura în care a fost exclusă utilizarea abuzivă a contractelor de muncă pe durată determinată succesive și, în consecință, au fost respinse cererile sale de transformare a raportului de muncă în raport de muncă pe durată nedeterminată și de reparare a prejudiciului.

12. Instanța de trimitere arată că procedura a fost amânată în mai multe rânduri în așteptarea hotărârilor Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și a Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) în urma pronunțării Hotărârii Curții din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții⁹. Instanța de trimitere precizează că, în urma pronunțării acestei hotărâri, a fost adoptată Legea nr. 107/2015, a cărei finalitate este aceea de a „adapta reglementarea națională la cea europeană, în scopul de a evita utilizarea abuzivă de contracte de muncă pe durată determinată succesive pentru personalul didactic și nedidactic al școlii publice [...] ca urmare a [Hotărârii Mascolo și alții]”.

13. La 2 septembrie 2015, în cursul procedurii, raportul de muncă pe durată determinată al domnului Rossato a fost transformat în raport de muncă pe durată nedeterminată, mai întâi, prin încheierea unui contract pe durată nedeterminată¹⁰ și, ulterior, prin titularizarea sa. Această transformare a avut loc datorită avansării sale în lista permanentă de candidați eligibili, în temeiul notelor ministeriale nr. 36913/15 și 8893/15 emise de Ministero delle Finanze (Ministerul Finanțelor) și, respectiv, de Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca (Ministerul Educației, Universităților și Cercetării), care au autorizat recrutările pe durată nedeterminată în temeiul articolului 19 din decreto-legge n. 104 (Decretul-lege nr. 104/2013)¹¹, al articolului 2 bis din decreto-legge n. 97/2004 (Decretul-lege nr. 97/2004)¹², al articolului 2 din Legea nr. 508/1999 și al articolului 270 din Decretul legislativ nr. 297/1994.

14. Potrivit instanței de trimitere, Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație)¹³, în aplicarea principiilor enunțate de Corte costituzionale (Curtea Constituțională)¹⁴, a statuat, în ceea ce privește personalul didactic, că transformarea raportului de muncă în raport de muncă pe durată nedeterminată constituia o măsură de reparare „proporțională, eficace, suficient de efectivă” și de natură a sancționa utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată, precum și „a înlătura consecințele încălcării dreptului Uniunii”, astfel încât lucrătorul în cauză nu se putea prevala de niciun prejudiciu pentru acest abuz.

8 Hotărâre privind caracterul special al „corpului” normativ privind suplinirea în sectorul școlar, în temeiul articolului 399 din Decretul legislativ nr. 297/1994 și al articolului 4 din Legge n. 124, recante disposizioni urgenti in materia di personale scolastico (Legea nr. 124 privind dispoziții urgente în materie de personal didactic) din 3 mai 1999 (GURI nr. 107 din 10 mai 1999) (denumită în continuare „Legea nr. 124/1999”). Cu privire la această hotărâre și la aceste articole, a se vedea Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 18, 20-22 și 27-32).

9 C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401.

10 Care intra în vigoare la 1 ianuarie 2014.

11 Decreto-legge n. 104 – Misure urgenti in materia di istruzione, università e ricerca (Decretul-lege nr. 104 privind adoptarea unor măsuri urgente în domeniul educației, universității și cercetării) din 12 septembrie 2013 (GURI nr. 214 din 12 septembrie 2013), convertit în lege, cu modificări, prin Legea nr. 128 din 8 noiembrie 2013 (GURI nr. 264 din 11 noiembrie 2013).

12 Decreto-legge n. 97 – Disposizioni urgenti per assicurare l'ordinato avvio dell'anno scolastico 2004-2005, nonché in materia di esami di Stato e di Università (Decretul-lege nr. 97 de stabilire a unor dispoziții urgente pentru asigurarea bunei desfășurări a începutului de an școlar pentru anul 2004-2005, precum și în materie de examene de stat și de universitate) din 7 aprilie 2004 (GURI nr. 88 din 15 aprilie 2004), convertit în lege, cu modificări, prin Legea nr. 143 din 4 iunie 2004 (GURI nr. 130 din 5 iunie 2004).

13 Hotărâri din 30 decembrie 2016 nr. 27566/16, 27565/16, 27562/16, 27561/16 și 27560/16.

14 Hotărârea nr. 187/2016 din 17 mai 2016.

15. Instanța de trimitere observă că „transformarea” raportului de muncă în contract pe durată nedeterminată la care fac trimitere deciziile acestor instanțe supreme produce efecte numai pentru viitor și trebuie distinsă de „transformarea” raportului de muncă în raport de muncă pe durată nedeterminată, care este sancțiunea prevăzută – pe lângă repararea prejudiciului – pentru sectorul privat și își produce efectele în trecut¹⁵. Instanța de trimitere consideră că domnul Rossato nu poate, în temeiul legii naționale, astfel cum a fost modificată în urma hotărârii Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și interpretată de Corte suprema di Cassazione (Curtea de Casație), să pretindă nici transformarea în contract pe durată nedeterminată, neaplicabilă funcției publice, nici acordarea de daune interese, întrucât transformarea raportului său de muncă în contract pe durată nedeterminată a avut loc în temeiul poziției sale pe lista permanentă de candidați eligibili, pe baza „instrumentelor de selecție și de concurs precedente”, astfel cum erau aplicabile anterior intrării în vigoare a Legii nr. 107/2015.

16. Aceste circumstanțe determină instanța de trimitere să exprime îndoieli cu privire la legalitatea unei asemenea consecințe a interpretării Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și a Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) în raport cu acordul-cadru și cu principiile stabilite de Curte în Hotărârea Mascolo și alții¹⁶.

17. În aceste condiții, Corte d'appello di Trento (Curtea de Apel din Trento), prin decizia din 13 iulie 2017, primită la grefa Curții la 14 august 2017, a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Clauza 5 punctul 1 din [acordul-cadru] trebuie interpretată în sensul că se opune aplicării articolului 1 alineatele 95, 131 și 132 din [Legea nr. 107/2015], ale căror dispoziții prevăd definitivarea cadrelor didactice cu contracte pe durată determinată pentru viitor, fără efect retroactiv și fără repararea prejudiciului, în calitate de măsuri proporționale, suficient de efective și de disuasive pentru a garanta deplina eficacitate a normelor acordului-cadru, în ceea ce privește încălcarea acestuia prin reînnoirea abuzivă a contractelor pe durată determinată în perioada anterioară celei în care măsurile prevăzute de normele menționate sunt destinate să își producă efectele?”

18. Reclamantul din litigiul principal, guvernul italian, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Aceleași părți au fost reprezentate în ședința care a avut loc la 27 septembrie 2018.

IV. Analiză

A. Cu privire la admisibilitate

19. În observațiile sale scrise, guvernul italian invocă inadmisibilitatea întrebării preliminare. Acesta susține, în primul rând, că întrebarea adresată este de natură ipotetică. Astfel, instanța de trimitere ar porni de la premisa că articolul 1 alineatele 95, 131 și 132 din Legea nr. 107/2015 nu se aplică litigiului, care ar fi reglementat de articolele 270 și 485 din Decretul legislativ nr. 297/1994. Guvernul

¹⁵ A se vedea articolul 5 alineatul 4 bis din decreto legislativo n. 368 – Attuazione della direttiva 1999/70/CE relativa all'accordo quadro sul lavoro a tempo determinato concluso dall'UNICE, dal CEEP e dal CES (Decretul legislativ nr. 368 de transpunere a Directivei 1999/70/CE privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat între CES, UNICE și CEEP) din 6 septembrie 2001 (GURI nr. 235 din 9 octombrie 2001). Amintim că această dispoziție era în discuție în cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea din 7 martie 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, punctul 7). Din dosarul acestei cauze reiese că dispoziția menționată a fost abrogată și înlocuită printr-o dispoziție cu un conținut în esență identic, și anume articolul 19 din decreto legislativo n. 81 – Disciplina organica dei contratti di lavoro e revisione della normativa in tema di mansioni, a norma dell'articolo 1, comma 7, della legge 10 dicembre 2014, n. 183 (Decretul legislativ nr. 81 privind reglementarea sistematică a contractelor de muncă și revizuirea legislației privind obligațiile profesionale, în conformitate cu articolul 1 alineatul 7 din Legea nr. 183 din 10 decembrie 2014) din 15 iunie 2015 (supliment ordinar la GURI nr. 144 din 24 iunie 2015). În temeiul acestei din urmă dispoziții, odată cu depășirea duratei maxime de 36 de luni, fie că este vorba despre un singur contract sau despre contracte succesive încheiate pentru exercitarea de funcții de același nivel și cu același statut legal, „contractul este transformat în contract pe durată nedeterminată de la data acestei depășiri”.

¹⁶ Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

italian susține în această privință că raportul de muncă nu a fost transformat în contract pe durată nedeterminată în temeiul articolului 1 alineatul 95 din Legea nr. 107/2015, ci în temeiul procedurii de transformare a raporturilor de muncă în contract pe durată nedeterminată prevăzute la articolul 270 din Decretul legislativ nr. 297/1994. Prin urmare, instanța de trimitere ar solicita Curții să formuleze o opinie consultativă privind compatibilitatea clauzei 5 punctul 1 din acordul-cadru cu aplicarea retroactivă a Legii nr. 107/2015. Guvernul italian susține, în al doilea rând, că această instanță nu indică datele de începere și de încetare a contractelor pe durată determinată încheiate de părțile din litigiul principal, ceea ce ar împiedica verificarea existenței unui abuz în recurgerea la acest tip de contracte.

20. Considerăm că argumentele respective trebuie înlăturate.

21. În primul rând, contrar celor afirmate de guvernul italian, din decizia de trimitere reiese că Legea nr. 107/2015, astfel cum a fost interpretată de Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație), se aplică, de asemenea, tuturor cadrelor didactice pentru care transformarea raportului de muncă în raport de muncă pe durată nedeterminată a avut loc „prin punerea în aplicare a instrumentelor de selecție și de concurs precedente”. Prin urmare, problema ridicată de această cauză nu are un caracter ipotetic.

22. În al doilea rând, argumentul potrivit căruia calificarea drept „abuzive” a contractelor pe durată determinată încheiate de părți nu ar putea fi verificată, ținând seama în special de lipsa datelor de încetare a acestor contracte, este lipsit de orice relevanță. Astfel, instanța de trimitere însăși consideră, fapt ce ține de competența sa, că domnul Rossato a predat „fără întrerupere” de la 18 noiembrie 2003 până la 2 septembrie 2015, data transformării raportului său de muncă în contract pe durată nedeterminată.

23. În aceste condiții, concluzionăm că cererea de decizie preliminară este admisibilă.

B. Cu privire la fond

1. Observații introductive

24. Prezenta cauză, la fel ca și cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea Mascolo și alții¹⁷ și în care am prezentat concluzii, se înscrie într-un context juridic complex și ridică din nou problema interpretării acordului-cadru și a aplicării sale sistemului național de suplینire a personalului didactic din sectorul școlii publice, în special al conservatoarelor de muzică. Pentru a înțelege mai bine problemele care stau la baza prezentei cereri de decizie preliminară, considerăm că este pertinent, în acest stadiu, să ne începem analiza printr-o reamintire a elementelor esențiale ale sistemului național respectiv, astfel cum rezultă din decizia de trimitere. Vom efectua apoi examinarea întrebării preliminare în lumina jurisprudenței și, în special, a Hotărârii Mascolo și alții¹⁸.

25. În primul rând, instanța de trimitere arată în esență că dispozițiile legislației naționale care erau aplicabile la momentul introducerii cererii de primă instanță sunt articolul 2 alineatul 6 din Legea nr. 508/1999 și articolul 4 alineatul 1 din Legea nr. 124/1999¹⁹, întrucât domnul Rossato încheiase contractele pe durată determinată în litigiul cu angajatorul său după ce a fost repartizat de minister la

¹⁷ Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

¹⁸ Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

¹⁹ Potrivit instanței de trimitere, articolul 2 alineatul 6 din Legea nr. 508/1999 este analog cu articolul 4 din Legea nr. 124/1999, care era în discuție în cadrul cauzelor în care s-a pronunțat Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401), și a cărui incompatibilitate cu clauza 5 punctul 1 din acordul-cadru a fost constatată de Curte. Cu privire la conținutul articolului 4 alineatul 1 din Legea nr. 124/1999, a se vedea Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 18).

catedra conservatorului din Trento, în temeiul listelor permanente de candidați eligibili²⁰. Astfel, potrivit indicațiilor furnizate de instanța de trimitere, pentru conservatoarele de muzică și pentru institutele de artă, Legea nr. 508/1999 prevedea încheierea de contracte pe durată determinată pentru ocuparea catedrelor și a posturilor din învățământ care erau efectiv vacante și disponibile, în așteptarea finalizării procedurilor de concurs pentru recrutarea personalului didactic titular. Această instanță adaugă că dispozițiile menționate nu prevedeau nici termene obligatorii sau sancțiuni în cazul încălcării unor condiții pur indicative pe care le stabileau, nici sancțiuni pentru reînnoirea, care decurgea de aici, a contractelor pe durată determinată pentru a răspunde unor nevoi permanente și durabile ale administrației publice.

26. În speță, astfel cum a arătat instanța de trimitere, transformarea raportului de muncă pe durată determinată al domnului Rossato a avut loc în cadrul procedurii de transformare a raporturilor de muncă în contract pe durată nedeterminată, prevăzută la articolul 270 din Decretul legislativ nr. 297/1994. Aceasta precizează că acest articol prevedea că recrutarea personalului didactic era efectuată, pentru jumătate dintre posturile libere pentru fiecare an școlar, prin concurs pe bază de diplome și examene și, pentru cealaltă jumătate, pe baza listelor permanente de candidați eligibili²¹.

27. În al doilea rând, reiese din cererea de decizie preliminară că, în urma Hotărârii Mascolo și alții²², acest sistem a fost modificat prin Legea nr. 107/2015. Această lege ar prevedea ocuparea posturilor disponibile în tabelul de personal și încetarea *în viitor*, în ceea ce privește posturile respective, a utilizării abuzive a contractelor pe durată determinată. În această privință, instanța de trimitere arată că măsurile prevăzute de legislația în cauză constau, pe de o parte, în limitarea la o durată totală de 36 de luni, chiar și neconsecutive, a contractelor de muncă pe durată determinată pentru ocuparea posturilor de cadre didactice vacante și disponibile (articolul 1 alineatul 131) și, pe de altă parte, în stabilirea unui fond pentru repararea prejudiciilor cauzate de utilizarea contractelor pe durată determinată pentru o perioadă totală care depășește limita de 36 de luni, chiar și neconsecutive, stabilită pentru fiecare dintre anii 2015 și 2016 (articolul 1 alineatul 132)²³. Instanța de trimitere observă de asemenea că aceeași lege a confirmat, la articolul 1 alineatul 95, că concursurile trebuie să fie organizate o dată la 3 ani și a prevăzut, pentru anul școlar 2015/2016, un plan extraordinar de recrutări pe durată nedeterminată de personal didactic pentru ocuparea posturilor vacante în tabelul de personal „de drept”, cu un concurs simplificat, după titularizarea cadrelor didactice încadrate în ordine pe listele permanente de candidați eligibili²⁴.

20 În această privință, amintim că, în cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea Mascolo și alții, în care, astfel cum am menționat la nota de subsol 19, întrebările preliminare adresate Curții se refereau în special la articolul 4 alineatul 1 din Legea nr. 124/1999, Curtea a arătat că din deciziile de trimitere și din explicațiile furnizate în ședință reiese că, „în temeiul reglementării naționale în discuție în litigiul principal, cum este [...] prevăzută de Legea nr. 124/1999, angajarea de personal în școlile publice se face fie pe durată nedeterminată, prin titularizare, fie pe durată determinată, prin suplینiri. Titularizarea se efectuează potrivit sistemului denumit al «cării duble», și anume, pentru jumătate dintre posturile vacante pe an școlar, prin concurs pe bază de diplome și examene și, pentru cealaltă jumătate, prin recurgerea la listele permanente de candidați eligibili pe care sunt înscrise cadre didactice care au reușit la un astfel de concurs, fără a obține însă un post de titular, și cele care au urmat cursuri de abilitare efectuate de școlile de specializare pentru învățământ. Suplینirile se stabilesc prin recurgerea la aceleași liste, iar efectuarea unei succesiuni de suplینiri de către același cadru didactic determină ascensiunea acestuia pe listă și poate conduce la titularizare” (Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții, C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 89).

21 Potrivit instanței de trimitere, articolul 270 din Decretul legislativ nr. 297/1994 era analog cu articolul 399 alineatul 1 din același decret legislativ, în discuție în cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 21 și 22). A se vedea de asemenea Concluziile noastre prezentate în aceste cauze (EU:C:2014:2103, punctul 49). Cu privire la listele de candidați eligibili, a se vedea nota de subsol 20.

22 Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

23 A se vedea punctul 7 din prezentele concluzii.

24 Observăm că reiese din ședința de audiere a pledoariilor că, la data acesteia, nu fusese organizat niciun concurs.

28. În al treilea rând, reiese din decizia de trimitere și din indicațiile furnizate în ședință că transformarea raportului de muncă al domnului Rossato în raport de muncă pe durată nedeterminată nu a avut loc în cadrul recrutării extraordinare prevăzute de Legea nr. 107/2015. În pofida acestui aspect, în speță, interpretarea legii respective de către Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de către Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) ar avea ca efect împiedicarea domnului Rossato de a solicita repararea prejudiciului cauzat prin utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată succesive anterior intrării în vigoare a Legii nr. 107/2015²⁵.

29. Acesta este contextul în care se înscrie cauza principală.

2. Examinarea întrebării preliminare

30. Prezenta întrebare preliminară, astfel cum a fost formulată de instanța de trimitere, privește compatibilitatea dispozițiilor Legii nr. 107/2015 adoptate în urma pronunțării Hotărârii Mascolo și alții cu clauza 5 punctul 1 din acordul-cadru²⁶. Interpretarea acestei legi de către Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de către Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) ar interzice unui cadru didactic precum reclamantul din litigiul principal – angajat de minister în temeiul a 17 contracte pe durată determinată succesive încheiate pentru o perioadă neîntreruptă de 11 ani și 2 luni, care a fost titularizat – să obțină „transformarea” în întregime a raportului de muncă în contract pe durată nedeterminată cu efect retroactiv și repararea prejudiciului cauzat prin utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată.

31. Amintim de la bun început că, în cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite prin articolul 267 TFUE, este de competența acesteia să ofere instanței naționale un răspuns util care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată. Din această perspectivă, Curtea trebuie, dacă este cazul, să reformuleze întrebările care îi sunt adresate²⁷.

32. În speță, considerăm că, prin intermediul întrebării adresate, Corte d'appello di Trento (Curtea de Apel din Trento) solicită în esență să se stabilească dacă clauza 5 punctul 1 din acordul-cadru trebuie interpretată în sensul că se opune unei interpretări jurisprudențiale a dispozițiilor de drept național precum cele în discuție în litigiul principal, care reglementează măsuri de prevenire a utilizării abuzive a contractelor pe durată determinată succesive, potrivit căreia orice reparare a prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă a contractelor de muncă pe durată determinată succesive în perioada anterioară intrării în vigoare a dispozițiilor menționate ar fi interzisă.

a) Cu privire la domeniul de aplicare al acordului-cadru și la interpretarea clauzei 5 punctul 1.

33. Trebuie amintit că reiese din clauza 1 din acordul-cadru că acesta are ca obiect punerea în aplicare a unuia dintre obiectivele urmărite de acesta, și anume stabilirea unui cadru pentru împiedicarea abuzurilor care pot rezulta din folosirea raporturilor sau a contractelor de muncă pe durată determinată succesive. Acest cadru prevede un anumit număr de dispoziții minime de protecție în vederea evitării unei situații de precaritate a salariaților²⁸ și, prin urmare, fragilizarea situației acestora

25 Potrivit instanței de trimitere, aceste instanțe supreme au întemeiat concluzia respectivă, pe de o parte, pe marja de manevră a statelor membre în definirea măsurilor prin care se sancționează nelegalitatea care rezultă din utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată și, pe de altă parte, pe decizia Comisiei, ținând seama de noua reglementare adoptată de Republica Italiană, de clasare a procedurii de constatare a neîndeplinirii obligațiilor inițiate împotriva acestui stat membru pentru încălcarea Directivei 1999/70.

26 Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

27 Hotărârea din 22 iunie 2017, Federație Nederlandse Vakvereniging și alții (C-126/16, EU:C:2017:489, punctul 36).

28 Hotărârea din 4 iulie 2006, Adeneler și alții (C-212/04, EU:C:2006:443, punctul 63), Hotărârea din 26 ianuarie 2012, Küçük (C-586/10, EU:C:2012:39, punctul 25), precum și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 72).

ca urmare a faptului că sunt angajați cu contract pe durată determinată pentru o perioadă îndelungată²⁹. Astfel, această categorie de salariați este expusă riscului, pe o perioadă semnificativă din cariera sa profesională, de a fi exclusă de la beneficiul stabilității locului de muncă, care constituie însă, astfel cum reiese din acordul-cadru³⁰, un element major al protecției acordate lucrătorilor³¹.

34. În vederea realizării acestui obiectiv, cadrul respectiv cuprinde două tipuri de măsuri³². Pe de o parte, clauza 5 punctul 1 din acordul-cadru prevede obligația ca statele membre să introducă una sau mai multe dintre măsurile de prevenire a unor asemenea abuzuri enumerate la literele (a)-(c), în cazul în care nu există măsuri legale echivalente în dreptul național³³. În acest mod, acordul-cadru atribuie în sarcina statelor membre un obiectiv general care constă în prevenirea unor astfel de abuzuri, acordându-le în același timp libertatea de a alege mijloacele pentru îndeplinirea acestui obiectiv, cu condiția să nu repună în discuție obiectivul sau efectul util al acordului-cadru³⁴. Pe de altă parte, clauza 5 din acordul-cadru, în special punctul 2 litera (b), impune statelor membre sau partenerilor sociali adoptarea unor măsuri privind sancționarea abuzurilor³⁵.

35. În speță, este cert, astfel cum a arătat instanța de trimitere, că o asemenea utilizare abuzivă a contractelor de muncă pe durată determinată succesive a avut loc. Astfel, domnul Rossato a predat „fără întrerupere” în perioada cuprinsă între 18 noiembrie 2003 și 2 septembrie 2015, data transformării raportului său de muncă prin încheierea unui contract pe durată nedeterminată, cu efect retroactiv, începând cu luna ianuarie 2014. În consecință, un lucrător precum reclamantul din litigiul principal, care a fost angajat în calitate de cadru didactic în scopul efectuării suplینirilor anuale în conservatoare de stat în cadrul unor contracte de muncă pe durată determinată succesive pentru o perioadă continuă de 11 ani și 2 luni în lipsa unor motive obiective, intră în domeniul de aplicare al acordului-cadru în temeiul clauzelor 2 și 5 din acest acord-cadru³⁶.

36. Trebuie să se precizeze în acest stadiu că instanța de trimitere ridică două aspecte problematice: pe de o parte, luarea în considerare parțială a vechimii domnului Rossato în momentul titularizării sale în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015 și, pe de altă parte, consecința interpretării acestei legi de către Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de către Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație), și anume interzicerea oricărei reparări a prejudiciului cauzat prin utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată succesive pentru cadrele didactice al căror raport de muncă pe durată determinată a fost transformat în raport de muncă pe durată nedeterminată în temeiul legislației anterioare acestei legi.

29 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele conexe Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2103, punctul 60).

30 A se vedea al doilea paragraf al preambulului acordului-cadru, precum și punctele 6-8 din considerațiile generale ale acestui acord-cadru.

31 A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2005, Mangold (C-144/04, EU:C:2005:709, punctul 64), Hotărârea din 4 iulie 2006, Adeneler și alții (C-212/04, EU:C:2006:443, punctul 63), Hotărârea din 26 ianuarie 2012, Küçük (C-586/10, EU:C:2012:39, punctul 25), Hotărârea din 3 iulie 2014, Fiamingo și alții (C-362/13, C-363/13 și C-407/13, EU:C:2014:2044, punctul 54), precum și Hotărârea din 25 octombrie 2018, Sciotto (C-331/17, EU:C:2018:859, punctul 31).

32 Astfel cum avocatul general Poiares Maduro a arătat deja în Concluziile prezentate în cauza Marrosu și Sardino (C-53/04, EU:C:2005:569, punctele 29 și 30).

33 Astfel, statele membre, după consultarea partenerilor sociali, sau partenerii sociali sunt obligați, potrivit clauzei 5 punctul 1 din acordul-cadru, să adopte, în mod *efectiv și obligatoriu*, măsuri prin care se urmărește să se prevină utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată. Hotărârea din 15 aprilie 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, punctul 69), Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții (C-378/07-C-380/07, EU:C:2009:250, punctul 74), precum și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 74).

34 A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 76).

35 A se vedea în această privință Hotărârea din 7 septembrie 2006, Marrosu și Sardino (C-53/04, EU:C:2006:517 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate în cauza Marrosu și Sardino (C-53/04, EU:C:2005:569, punctele 29 și 30).

36 În ceea ce privește domeniul de aplicare *ratione personae* al acordului-cadru, Curtea a precizat deja că acesta nu exclude niciun sector particular și că, prin urmare, este aplicabil personalului recrutat în sectorul învățământului. Hotărârea din 3 iulie 2014, Fiamingo și alții (C-362/13, C-363/13 și C-407/13, EU:C:2014:2044, punctul 38), și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 69).

b) Cu privire la luarea în considerare parțială a vechimii

37. Instanța de trimitere arată că domnul Rossato a beneficiat de o luare în considerare parțială a vechimii sale la titularizarea sa în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015, cu alte cuvinte începând cu luna ianuarie 2014.

38. Astfel, rezultă din observațiile guvernului italian că articolul 485 din Decretul legislativ nr. 297/1994, aplicabil domnului Rossato în momentul titularizării sale, stabilea un regim special în favoarea cadrelor didactice din sistemul școlar, permițând titularizarea lor cu o reconstituire parțială a carierei. Potrivit acestui guvern, reconstituirea respectivă se efectua prin aplicarea coeficienților și a ajustărilor care luau în considerare cariera anterioară a cadrului didactic și care distingeau situația sa de cea a unui cadru didactic care reușește la un concurs la aceeași dată, fără să fi lucrat mai întâi pe durată determinată în serviciul administrației școlare. Guvernul italian susține că aceste ajustări, prin care perioadele respective nu sunt luate în considerare decât parțial, constituie o aplicare legală a principiului *pro rata temporis* prevăzut la clauza 4 punctul 2 din acordul-cadru.

39. Sub rezerva verificării acestor elemente de către instanța de trimitere, considerăm că dreptul Uniunii nu impune, în cazul utilizării abuzive a contractelor pe durată determinată, transformarea întregului raport de muncă pe durată determinată în raport de muncă pe durată nedeterminată cu efect retroactiv („transformare”). Amintim în această privință că Curtea a statuat deja că, ținând seama de marja de apreciere de care beneficiază statele membre în privința organizării propriilor administrații publice, acestea pot, în principiu, fără a încălca Directiva 1999/70 sau acordul-cadru, să prevadă condițiile de acces la calitatea de funcționari de carieră, precum și condițiile de încadrare a unor astfel de funcționari, în special dacă aceștia au fost anterior angajați de administrațiile respective în cadrul unor contracte de muncă pe durată determinată³⁷. De asemenea, Curtea a admis că anumite diferențe de tratament între funcționarii de carieră recrutați în urma unui concurs public și cei recrutați după dobândirea unei experiențe profesionale în temeiul unor contracte de muncă pe durată determinată pot, în principiu, să fie justificate de diferențele de calificări impuse și de natura sarcinilor a căror responsabilitate trebuie să și-o asume³⁸.

40. În special, trebuie să se sublinieze că articolul 485 din Decretul legislativ nr. 297/1994³⁹ era în discuție în cadrul cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea Motter recentă⁴⁰. În această cauză, instanța de trimitere ridică problema dacă dreptul italian, prevăzând la dispoziția menționată o formulă degresivă de luare în considerare a vechimii dobândite în temeiul unor contracte pe durată determinată în scopul de a evita o discriminare inversă față de candidații care au reușit la un concurs al funcției publice, era compatibil cu clauza 4 din acordul-cadru. Curtea a statuat că clauza 4 din acordul-cadru trebuia interpretată în sensul că nu se opune în principiu acestei dispoziții care, în vederea încadrării unui lucrător într-o categorie de remunerație la momentul recrutării sale pe bază de diplome ca funcționar de carieră, ia în considerare perioadele de serviciu efectuate în temeiul unor contracte de muncă pe durată determinată în mod integral până la 4 ani și, peste 4 ani, în mod parțial, în limita a două treimi⁴¹.

37 Hotărârea din 8 septembrie 2011, Rosado Santana (C-177/10, EU:C:2011:557, punctul 76), Hotărârea din 18 octombrie 2012, Valenza și alții (C-302/11-C-305/11, EU:C:2012:646, punctul 57), precum și Hotărârea din 20 septembrie 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, punctul 43).

38 Hotărârea din 8 septembrie 2011, Rosado Santana (C-177/10, EU:C:2011:557, punctul 78), Hotărârea din 18 octombrie 2012, Valenza și alții (C-302/11-C-305/11, EU:C:2012:646, punctul 60), precum și Hotărârea din 20 septembrie 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, punctul 46).

39 Articolul 485 din Decretul legislativ nr. 297/1994 prevede: „În cazul personalului didactic din instituțiile de învățământ secundar și artistic, serviciul efectuat în cadrul acestor școli de stat și asimilate, inclusiv cele situate în străinătate, în calitate de profesor netitular, este recunoscut drept serviciu efectuat în calitate de titular, în scopuri juridice și economice, în totalitate pentru primii 4 ani și în proporție de două treimi din eventuala perioadă suplimentară, precum și în scopuri economice în ceea ce privește treimea rămasă. Drepturile economice derivate din această recunoaștere sunt păstrate și evaluate la toate nivelurile de remunerare ulterioare celui atribuit la data acestei recunoașteri.”

40 Hotărârea din 20 septembrie 2018 (C-466/17, EU:C:2018:758).

41 Hotărârea din 20 septembrie 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, punctul 54).

41. Având în vedere considerațiile care precedă, întrebarea preliminară trebuie interpretată în sensul că are în vedere doar circumstanța, evocată de instanța de trimitere, a lipsei totale a reparării prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată succesive pentru cadrele didactice care au fost titularizate în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015 și care, în consecință, au fost private de drepturile lor de reparare existente ca măsură de sancționare în sensul acordului-cadru și al jurisprudenței Curții.

c) Cu privire la consecința interpretării jurisprudențiale a Legii nr. 107/2015

42. Instanța de trimitere, care a stabilit în mod clar existența abuzului, urmărește să afle dacă consecința interpretării jurisprudențiale a Legii nr. 107/2015, respectiv interzicerea oricărei reparări a prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă de contracte de muncă pe perioadă determinată succesive în perioada anterioară intrării în vigoare a acestei legi, constituie o măsură de natură să sancționeze o asemenea utilizare abuzivă.

43. Potrivit unei jurisprudențe constante, atunci când dreptul Uniunii nu prevede sancțiuni specifice în ipoteza în care, precum în speță, au fost totuși constatate abuzuri, revine autorităților naționale obligația de a adopta măsuri care trebuie să aibă un caracter nu numai proporțional, ci și suficient de efectiv și de disuasiv pentru a garanta deplina eficacitate a normelor adoptate în temeiul acordului-cadru⁴². În plus, astfel cum a arătat Curtea în repetate rânduri, în cazul în care s-a recurs abuziv la contracte sau la raporturi de muncă pe durată determinată succesive, trebuie să poată fi aplicată o măsură care să prezinte garanții efective și echivalente de protecție a lucrătorilor pentru a sancționa în mod corespunzător acest abuz și pentru a înlătura consecințele încălcării dreptului Uniunii⁴³.

44. Din această jurisprudență rezultă că statele membre au obligația să garanteze obținerea rezultatului impus de Directiva 1999/70 și de acordul-cadru și, așadar, efectul său util. În orice caz, principiul efectivității și – dacă o comparație adecvată poate fi identificată în dreptul intern – principiul echivalenței trebuie asigurate⁴⁴.

45. Având în vedere interpretarea dată de Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) reglementării în discuție în litigiul principal, instanța de trimitere are îndoieli în ceea ce privește respectarea principiului efectivității.

46. Desigur, după cum a arătat Curtea în repetate rânduri, acordul-cadru nu stabilește o obligație generală a statelor membre de a prevedea transformarea în contracte pe durată nedeterminată a contractelor de muncă pe durată determinată. Astfel, clauza 5 punctul 2 din acordul-cadru lasă în principiu statelor membre sarcina de a stabili în ce condiții contractele sau raporturile de muncă pe durată determinată sunt considerate încheiate pe durată nedeterminată. Rezultă din aceasta că acordul-cadru nu prevede condițiile în care se poate recurge la contractele de muncă pe durată nedeterminată⁴⁵.

42 Hotărârea din 4 iulie 2006, Adeneler și alții (C-212/04, EU:C:2006:443, punctul 94), Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții (C-378/07-C-380/07, EU:C:2009:250, punctul 158), Hotărârea din 3 iulie 2014, Fiamingo și alții (C-362/13, C-363/13 și C-407/13, EU:C:2014:2044, punctul 62), precum și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 77).

43 Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții (C-378/07-C-380/07, EU:C:2009:250, punctul 160), Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 79), precum și Hotărârea din 7 martie 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, punctul 31).

44 A se vedea în această privință Concluziile noastre prezentate în cauza Santoro (C-494/16, EU:C:2017:822, punctele 50-52). A se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 78 și jurisprudența citată).

45 Hotărârea din 8 martie 2012, Huet (C-251/11, EU:C:2012:133, punctele 38-40), Hotărârea din 3 iulie 2014, Fiamingo și alții (C-362/13, C-363/13 și C-407/13, EU:C:2014:2044, punctul 65), precum și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 80).

47. Din decizia de trimitere reiese că legiuitorul italian a ales să prevadă în Legea nr. 107/2015, ca măsuri luate pentru punerea în aplicare a acordului-cadru, în special un plan extraordinar de recrutare pe durată nedeterminată de personal didactic, precum și repararea prejudiciilor cauzate de utilizarea abuzivă a contractelor de muncă pe durată determinată succesive cu o durată totală mai mare de 36 de luni⁴⁶. Or, interpretarea acestei legi de către Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de către Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) a avut drept consecință extinderea domeniului de aplicare al acestei legi la cadrele didactice, precum reclamantul din litigiul principal, doar pentru a le exclude de la posibilitatea de a beneficia de măsurile respective. În special, în ceea ce privește transformarea în contracte pe durată nedeterminată a contractelor de muncă pe durată determinată succesive în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015, interpretarea jurisprudențială a acestei legi interzice în mod absolut orice reparare a prejudiciilor cauzate de utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată în cursul celor 14 ani care precedă data intrării sale în vigoare.

48. În acest context, se pune problema dacă o asemenea interpretare jurisprudențială poate priva de orice efect retroactiv o măsură prevăzută de legiuitorul național pentru a se conforma Directivei 1999/70 și acordului-cadru, de sancționare a utilizării abuzive a contractelor de muncă pe durată determinată succesive. Prin urmare, se ridică o altă problemă: o asemenea măsură de sancționare, a cărei aplicare este interzisă de o interpretare jurisprudențială, ar constitui o măsură de sancționare suficient de efectivă și de disuasivă?

49. Considerăm că răspunsul este negativ.

50. În primul rând, potrivit unei jurisprudențe constante, obligația statelor membre care rezultă dintr-o directivă de a atinge rezultatul prevăzut de aceasta, precum și îndatorirea acestora, în temeiul articolului 4 TUE, de a lua toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea acestei obligații se impun tuturor autorităților statelor membre, inclusiv autorităților judiciare în cadrul competențelor acestora⁴⁷.

51. În al doilea rând, chiar dacă suntem de acord că, în principiu, Legea nr. 107/2015 stabilește măsuri pentru prevenirea și sancționarea utilizării abuzive a contractelor de muncă pe durată determinată succesive pentru cadrele didactice din sectorul public⁴⁸, este cert că această lege introduce măsurile respective *numai pentru viitor* și că interpretarea jurisprudențială a acestei legi are drept consecință interzicerea oricărei reparări a prejudiciilor cauzate de abuzurile care au avut loc anterior intrării în vigoare a acesteia, și anume în cei 14 ani care au precedat-o⁴⁹.

⁴⁶ A se vedea articolul 1 alineatul 95 și articolul 132 din Legea nr. 107/2015.

⁴⁷ Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții (C-378/07-C-380/07, EU:C:2009:250, punctul 106), Hotărârea din 14 septembrie 2016, Martínez Andrés și Castrejana López (C-184/15 și C-197/15, EU:C:2016:680, punctul 50), precum și Hotărârea din 25 octombrie 2018, Sciotto (C-331/17, EU:C:2018:859, punctul 67).

⁴⁸ Astfel, trebuie să recunoaștem că avem oarecare dificultăți în a considera că un plan „extraordinar” de recrutare poate elimina complet caracterul „aleatoriu” sau „imprevizibil” – în sensul prezentat la punctele 52 și 53 din prezentele concluzii – al transformării raportului de muncă pe durată determinată în raport de muncă pe durată nedeterminată pentru cadrele didactice care au fost titularizate în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015. Cu toate acestea, întrucât întrebarea preliminară nu privește atât conținutul dispozițiilor acestei legi, cât consecințele interpretării Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și a Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație), ne abținem să ne pronunțăm cu privire la acest aspect.

⁴⁹ Amintim că instanța de trimitere este competentă să aprecieze în ce măsură condițiile de aplicare, precum și punerea în aplicare efectivă a dispozițiilor relevante de drept intern fac din reglementarea națională o măsură adecvată pentru prevenirea și, dacă este cazul, pentru sancționarea folosirii abuzive de contracte sau de raporturi de muncă pe durată determinată succesive. Cu toate acestea, Curtea, pronunțându-se asupra trimiterii preliminare, poate oferi, dacă este cazul, precizări destinate să orienteze instanța națională în aprecierea pe care aceasta o va efectua. A se vedea în special Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 82 și 83).

52. În al treilea rând, trebuie amintit că, astfel cum reiese din decizia de trimitere, transformarea contractelor de muncă pe durată determinată succesive ale reclamantului din litigiul principal în contract pe durată nedeterminată privește exclusiv ascensiunea sa pe lista de candidați eligibili în cadrul reglementării anterioare Legii nr. 107/2015⁵⁰.

53. În această privință, trebuie amintit că, în Hotărârea Mascolo și alții⁵¹, Curtea a statuat incompatibilitatea cu dreptul Uniunii a reglementării naționale anterioare Legii nr. 107/2015, întrucât aceasta excludea orice drept la repararea prejudiciului suferit ca urmare a recurgerii abuzive la contracte de muncă pe durată determinată succesive în sectorul învățământului. Astfel, în opinia Curții, întrucât reglementarea în discuție în această cauză nu permitea nici transformarea contractelor de muncă pe durată determinată succesive în contract sau în raport de muncă pe durată nedeterminată, singura posibilitate a unui lucrător care a fost suplinitor în temeiul articolului 4 din Legea nr. 124/1999 într-o școală publică de a obține transformarea contractelor sale de muncă pe durată determinată succesive în contract sau în raport de muncă pe durată nedeterminată consta în titularizarea prin efectul ascensiunii pe lista de candidați eligibili⁵². Cu toate acestea, Curtea a considerat că, „întrucât o asemenea posibilitate [...] este aleatorie, aceasta nu poate fi considerată o sancțiune care să prezinte caracter suficient de efectiv și de disuasiv pentru a garanta deplina eficacitate a normelor adoptate în temeiul acordului-cadru”. Curtea a considerat de asemenea că termenul pentru titularizarea cadrelor didactice în cadrul sistemului aplicabil înaintea intrării în vigoare a Legii nr. 107/2015 era „la fel de variabil pe cât este de incert”⁵³.

54. Ne pare evident că domnul Rossato se află într-o situație analogă celei a reclamantilor din cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea Mascolo și alții⁵⁴. Astfel, titularizarea domnului Rossato nu a avut loc printr-o recrutare extraordinară prevăzută de Legea nr. 107/2015, ci prin efectul ascensiunii pe lista permanentă de candidați eligibili în cadrul sistemului anterior Legii nr. 107/2015, cu alte cuvinte în temeiul articolului 2 alineatul 6 din Legea nr. 508/1999 – analog articolului 4 alineatul 1 din Legea nr. 124/1999⁵⁵. Rezultă din aceasta nu numai că titularizarea reclamantului din litigiul principal depindea, precum în cauzele în care s-a pronunțat Hotărârea Mascolo și alții, de împrejurări impredictibile și aleatorii⁵⁶, dar și că interpretarea Legii nr. 107/2015 de către Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și de către Corte suprema di Cassazione (Curtea de Casație) a exclus „oric[e] posibilit[ate] a acestor cadre didactice [...] de a obține repararea prejudiciului suferit eventual” ca urmare a recurgerii abuzive la contracte de muncă pe durată determinată⁵⁷. Or, în această situație, repararea prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă a unor contracte pe durată determinată succesive constituie singura măsură de sancționare pentru a garanta deplina eficacitate a normelor adoptate în temeiul acordului-cadru.

55. În speță, un lucru este clar: transformarea raportului de muncă al reclamantului din litigiul principal nu decurge din măsura de sancționare prevăzută de reglementarea în cauză. Prin urmare, nu trebuie să se confunde transformarea contractului sau a raportului de muncă pe durată determinată al cadrelor didactice în contract sau în raport de muncă pe durată nedeterminată care a avut loc ca urmare a ascensiunii lor pe lista de candidați eligibili în cadrul sistemului aplicabil anterior intrării în vigoare a Legii nr. 107/2015 cu cea care a avut loc în temeiul planului de recrutare extraordinară ca măsură de sancționare prevăzută de legiuitorul italian pentru a se conforma Directivei 1999/70 și acordului-cadru.

50 În special articolul 4 din Legea nr. 124/1999. A se vedea punctul 25 din prezentele concluzii, precum și notele de subsol 19 și 20.

51 Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

52 Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 114-116).

53 Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 105-107, 116 și 117).

54 Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 105-115).

55 A se vedea în această privință punctul 25 din prezentele concluzii.

56 A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 107).

57 A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 120).

56. În această privință, amintim că, în opinia Curții, deși un stat membru are, desigur, dreptul, cu ocazia punerii în aplicare a clauzei 5 punctul 1 din acordul-cadru, să țină seama de nevoile unui sector specific cum este învățământul, acest drept nu poate fi înțeles în sensul că îi permite să fie exonerat de respectarea obligației de a prevedea o măsură adecvată pentru a sancționa în mod corespunzător recurgerea abuzivă la contracte de muncă pe durată determinată succesive⁵⁸. Astfel, faptul că domnul Rossato a obținut, după o perioadă de 11 ani și 2 luni, transformarea raportului său de muncă pe durată determinată în raport de muncă pe durată nedeterminată în temeiul sistemului anterior Legii nr. 107/2015 nu exonerează statul membru de obligația sa de a sancționa încălcarea care a continuat în această perioadă. Astfel, o asemenea transformare a raportului de muncă, care, din cauza unei interpretări jurisprudențiale, este lipsită de orice posibilitate de reparare a prejudiciului cauzat prin recurgerea abuzivă la contracte de muncă pe durată determinată succesive, nu este suficient de efectivă și de disuasivă pentru a garanta deplina eficacitate a normelor adoptate în temeiul acordului-cadru.

57. În al patrulea rând, trebuie să se sublinieze că, potrivit unei jurisprudențe constante, în cazul în care un stat membru alege să sancționeze o încălcare a dreptului Uniunii prin repararea prejudiciului, această reparare trebuie să fie eficientă și să aibă un efect descurajator adecvat, în sensul că permite o reparare adecvată și integrală a prejudiciului suferit⁵⁹.

58. Considerăm, astfel cum susține Comisia în mod întemeiat, că aceste condiții nu sunt îndeplinite în speță. Astfel, nicio măsură prin care se urmărește sancționarea utilizării abuzive, timp de 14 ani, a unor contracte pe durată determinată încheiate înaintea adoptării Legii nr. 107/2015 nu a fost luată, astfel cum a arătat instanța de trimitere, fără a ține seama de numărul de contracte încheiate și de numărul de ani în care această utilizare abuzivă a continuat. Caracterul inadecvat al interpretării jurisprudențiale a Legii nr. 107/2015 în ceea ce privește sancționarea abuzurilor anterioare este cu atât mai evidentă dacă se consideră că articolul 1 alineatul 132 din această lege prevede crearea unui fond pentru plata în viitor a unor eventuale reparații ale prejudiciului de îndată ce contractul pe durată determinată depășește perioada de 36 de luni. În schimb, nu se datorează despăgubiri unei persoane precum reclamantul din litigiul principal, care a lucrat timp de peste 11 ani consecutivi în temeiul reînnoirii abuzive a contractelor pe durată determinată, încheiate pentru a acoperi nevoi permanente și durabile care, ca atare, nu justifică recurgerea la acest tip de contracte în sensul clauzei 5 punctul 1 din acordul-cadru⁶⁰.

59. Prin urmare, din considerațiile care precedă rezultă că o interpretare jurisprudențială a unei reglementări naționale precum cea în discuție în litigiul principal nu pare, sub rezerva verificărilor care trebuie efectuate de instanța de trimitere, conformă cu cerințele care decurg din Hotărârea Mascolo și alții⁶¹.

60. În sfârșit, un ultim element este, în opinia noastră, important pentru interpretarea clauzei 5 punctul 1 din acordul-cadru. Din decizia de trimitere reiese că Corte costituzionale (Curtea Constituțională) și Corte suprema di cassazione (Curtea de Casație) ar fi indicat că un lucrător poate solicita repararea unui prejudiciu și poate face dovada acestuia doar în cazul unui prejudiciu specific și diferit de cel legat imediat de utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată succesive.

58 Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 70, 95 și 118).

59 A se vedea Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann (14/83, EU:C:1984:153, punctul 28), Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctul 26), precum și Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctul 33).

60 A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 100 și jurisprudența citată).

61 A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014 Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 77-79). A se vedea de asemenea punctele 53 și 54 din prezentele concluzii.

61. Trebuie să precizăm, în această privință, că prejudiciul care dă dreptul la reparare la care se referă acordul-cadru și jurisprudența Curții privește prejudiciul specific legat de utilizarea abuzivă a contractelor pe durată determinată succesive pe o perioadă semnificativă a carierei profesionale a unui lucrător, excluzându-l de la beneficiul stabilității locului de muncă, care este considerat, după cum rezultă din al doilea paragraf al preambulului acordului-cadru, precum și din cuprinsul punctelor 6-8 din considerațiile generale ale acordului-cadru menționat, un element major al protecției acordate lucrătorilor⁶². Repararea acestui prejudiciu constituie o măsură de sancționare specifică pentru încălcarea acordului-cadru. Astfel, faptul că același lucrător poate solicita, conform dreptului intern, repararea altor tipuri de prejudicii care pot fi conexe sau colaterale prejudiciului principal (cum ar fi prejudiciile aduse sănătății sau prejudiciile morale), dar care nu sunt legate direct de încălcarea dreptului Uniunii, nu are nicio incidență asupra concluziilor noastre, și anume lipsa unui caracter suficient de efectiv și de disuasiv al unei măsuri de sancționare care nu este aplicabilă cadrelor didactice care au fost titularizate în temeiul legislației anterioare Legii nr. 107/2015, precum reclamantul din litigiul principal.

62. Astfel, Legea nr. 107/2015, prevăzută de legiuitorul italian pentru a se conforma dreptului Uniunii, a avut drept consecință o îmbunătățire a situației cadrelor didactice, al căror raport de muncă pe durată determinată a fost sau va fi transformat în raport de muncă pe durată nedeterminată după intrarea sa în vigoare. În schimb, interpretarea jurisprudențială a acestei legi a afectat situația cadrelor didactice precum reclamantul din litigiul principal, pentru care transformarea în raport de muncă pe durată nedeterminată a raportului de muncă pe durată determinată a avut loc în temeiul listelor de candidați eligibili anterior intrării în vigoare a acestei legi, în pofida cerințelor care decurg din Hotărârea Mascolo și alții⁶³. În consecință, o asemenea măsură nu este de natură să sancționeze în mod corespunzător utilizarea abuzivă a contractelor de muncă pe durată determinată succesive, nici să înlăture consecințele încălcării dreptului Uniunii⁶⁴, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice.

V. Concluzie

63. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să răspundă Corte d'appello di Trento (Curtea de Apel din Trento, Italia) după cum urmează:

„Clauza 5 punctul 1 din Acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat la 18 martie 1999, care figurează în anexa la Directiva 1999/70/CE a Consiliului din 28 iunie 1999 privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, încheiat între CES, UNICE și CEEP, trebuie interpretată în sensul că se opune unei interpretări jurisprudențiale a dispozițiilor de drept național precum cele în discuție în litigiul principal, care reglementează măsuri de prevenire a utilizării abuzive a contractelor pe durată determinată succesive, potrivit căreia orice reparare a prejudiciului cauzat de utilizarea abuzivă de contracte pe durată determinată succesive în perioada anterioară intrării în vigoare a dispozițiilor menționate ar fi interzisă, ceea ce revine instanței de trimitere să verifice.”

⁶² A se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 73).

⁶³ Hotărârea din 26 noiembrie 2014 (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401).

⁶⁴ Hotărârea din 23 aprilie 2009, Angelidaki și alții (C-378/07-C-380/07, EU:C:2009:250, punctul 160), Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctul 79), precum și Hotărârea din 7 martie 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, punctul 31).